

Галушко М.В.

Компоненти професійної компетентності майбутніх учителів світової літератури

Галушко Максим Вікторович,

викладач кафедри російської мови, зарубіжної літератури та методики навчання
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Анотація. У статті пропонується аналіз компонентів професійної компетентності майбутніх учителів світової літератури. Проаналізувавши особливості її формування, виокремлено чотири основних, зокрема концептуально-цільовий, операційно-процесуальний, особистісно-креативний та оцінно-результативний.

Ключові слова: методика викладання літератури, педагогіка, управління, професійна компетентність, компонент

Вступ. Система управління розвитком професійної компетентності майбутніх учителів світової літератури у процесі ступеневої освіти враховує найважливіші аспекти процесу професійного становлення майбутнього педагога-словесника.

Огляд публікацій з теми. Окремі аспекти у професійній підготовці студентів-філологів у межах компетентнісного підходу було висвітлено у роботах таких дослідників, як О. Вовк, С. Данилюк та ін. Особливості професійної підготовки майбутніх педагогів-словесників досліджувалися науковцями Н. Волошиною, Н. Остапенко, Г. Токмань та ін. Втім, компоненти професійної компетентності майбутніх учителів світової літератури, що формується у процесі професійної підготовки, так і не набули належного наукового висвітлення.

Дослідження компонентів професійної компетентності майбутніх учителів світової літератури дозволить викладачам ВНЗ ефективно і коректно здійснювати їхню теоретичну і практичну підготовку, що означає **мету** нашого дослідження.

Професійна компетентність визначається у нашій роботі як характеристика фахівця, фундаментом яких виступають: знання, вміння і навички у визначеній предметній галузі; практичний досвід самостійної діяльності. Втім, вона є якістю особистості, котра формується на базі знань, умінь і навичок, і виражається у здатності реалізувати їх у конкретній ситуації, у практичній діяльності.

Управління розвитком професійної компетентності майбутніх учителів світової літератури у процесі ступеневої освіти визначено як особливу систему взаємозв'язків набуття майбутніми учителями світової літератури професійно необхідних знань, умінь та навичок під час проходження різних етапів професійної підготовки на базі усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів, вивчення фахових предметів, різних видів педагогічної практики, передбачених навчальним планом зі спеціальності, у реальних умовах трудової діяльності.

У процесі впровадження системи управління розвитком професійної компетентності майбутніх учителів світової літератури у процесі ступеневої освіти нами було виокремлено компоненти їх професійної компетентності, а саме:

- концептуально-цільовий;
- операційно-процесуальний;
- особистісно-креативний;
- оцінно-результативний.

Рівень сформованості концептуально-цільового компонента професійної компетентності розкриває складність і синтетичність вимог до словесника. Так, серед

цих якостей можемо визначити дидактичний, методичний та літературознавчий аспект.

Педагогічна діяльність є складноорганізованою системою ряду процесів: насамперед, діяльність викладача, який навчає безпосередньо. Педагог-предметник є лише частково підпорядкований функції і сенсу цілого процесу навчання, він тільки виконує зовні задані йому функції. Усі інші виконувані ним види діяльності є рефлексивно надбудованими над першою (тобто обслуговують її).

Загальні риси сформованості професійної компетентності виявляються студентами уже під час практики у школі. Це основа їхньої продуктивності. Психологічним ядром професійної компетентності майбутніх учителів світової літератури є розумові здібності, навколо яких вибудовуються емоційні, мотиваційні і вольові якості особистості.

Управління розвитком професійної компетентності майбутніх учителів світової літератури як система підготовки словесника також передбачає виконання завдань, які забезпечують формування у студентів образного (художнього) і логічного (наукового) мислення, творчої уяви, естетичного почуття, критичних суджень, прагнення до ідеалу, вироблення умінь аналізу творів і оцінювання літературних явищ. Стосовно найвищого рівня сформованості цього аспекту, ми можемо відзначати не лише високий рівень усного і писемного мовлення, а й уміння творити умови для його передачі школярам.

Таким чином, вивчення літератури у школі вимагає планомірного поєднання, міцного контакту літературознавства і методики літератури.

Завдання аналізу художніх творів у середній школі:

- допомогти учням глибше проникнути в ідейно-тематичний зміст творів, осягти їх естетичні багатства;
 - піднести сприйняття творів на достатній естетичний рівень, посилити їхній вплив на учнів з метою формування світогляду й особистості молодих громадян;
 - збагатити учнів новими знаннями історичного, морально-етичного, загальнолюдського, соціального характеру;
 - формувати у національну самосвідомість, прищеплювати любов до рідного краю, виховувати почуття патріотизму;
 - збагачувати життєвий досвід учнів, їхнє розуміння життя, людей, взаємин між ними – у минулому й сучасному;
 - розвивати художнє і логічне мислення, читацький талант, поширювати їх літературно-мистецькі інтереси.
- Усе це свідчить про те, як важливо сьогодні прищепити майбутнім учителям світової літератури від-

чуття та прагнення змінювати традиційні рамки уроку, підвищувати його місткість, вміло організовувати навчання, розвивати творчий потенціал учнів.

Навчання педагогічної діяльності передбачає членування навчального процесу на частини, фрагменти і засвоєнні студентами насамперед найпростішого. Такий підхід до професійної підготовки майбутніх учителів світової літератури передбачає аналіз складної педагогічної діяльності, виділення її елементів.

Таким чином, перший принцип педагогічної рефлексії полягає у виділенні елементарних діяльностей та їхніх трансляцій. Але цього часто недостатньо, оскільки неможливо до кінця розкласти діяльність на прості елементи, у ній виявляються більш складні зв'язки і відносини. Тому з'являється другий принцип, який полягає у проектуванні і трансляції знакових засобів, що дозволяють побудувати (спроєктувати) складну діяльність із освоєних елементів. Вони є засобами опису та проектування діяльності.

З іншого, процесуально-технологічного аспекту, навчальний процес, система навчальної діяльності описується як послідовність ситуацій навчання. Вони будуються таким чином, що попередні ситуації задають засоби, матеріал і т.п. для наступних. Тобто система навчання будується як ланцюг технологічного процесу, протікання якого для студента з певними початковими здібностями закінчується рівнем підготовленості, засвоївши сукупність необхідних суспільству соціокультурних і фахових знань, умінь і навичок.

Таким чином, методологічною мовою система навчання може бути описана як система, яка розвивається від ситуації навчання складним видам діяльності через рефлексивне розчленовування діяльності до навчання спочатку простим навчальним процедурам, і потім із простих – до побудови складних, що задовольняють умовам професійної діяльності.

Можна розглядати педагогічну активність: як управлінську діяльність і як розуміння свідомості студента і організація розуміння.

Стосовно навчального процесу управління – це цілеспрямований, систематичний вплив викладача на колектив студентів і окремого студента для досягнення заданих результатів навчання. Управляти – це не придушувати, не нав'язувати процесові конкретний хід, що суперечить його природі, а навпаки, максимально враховувати природу процесу, узгоджувати кожний вплив на процес із його логікою.

Процес управління виступає одночасно як циклічний і безперервний, що створюється одночасним і послідовним виконанням багатьох циклів управління. Управлінський цикл починається з постановки цілей і визначення завдань, а завершується їхнім вирішенням, досягненням поставленої мети.

Під управлінською культурою майбутнього учителя світової літератури ми розуміємо обумовлений потребами рівень його готовності до виконання управлінських функцій і професійних повноважень, духовного розвитку і педагогічної майстерності, креативних якостей, що позитивно впливають на організацію, реалізацію і досягнення позитивних результатів у навчальному процесі в умовах університету. Рівень сформованості управлінської культури викладача вищої школи обумовлює ефективність управлінської діяльності,

результативність управлінських дій і виконання ним управлінських функцій у навчальному процесі.

Особистісно-креативний компонент професійної компетентності. Робота з художнім текстом пропонує широкі можливості для виявлення творчої ініціативи вчителя, а також орієнтує його на таку систему навчання і виховання, яка розвивала б інтерес і любов учнів до художнього слова, сприяла б посиленню їхньої творчої активності і самостійності.

Це може свідчити про досягнення учителем такого рівня викладання літератури в школі, що характеризується посиленням ролі художнього слова в удосконаленні всього навчально-виховного процесу відповідно до сучасних потреб суспільства, зміцнення зв'язку викладання предмета з життям спрямовується на те, щоб мистецтво слова краще допомагало молодим людям розуміти навколишній світ, відчувати його в усьому багатогранні.

Звідси постає основне завдання – посилити роль уроків літератури у формуванні духовно багатой, гармонійно розвиненої, національно свідомої особистості з високими моральними ідеалами й естетичними потребами. Для цього необхідно передусім удосконалити освітні технології навчання, висувати на перший план активні їх форми; прилучати учнів до самостійної роботи з книгою; підвищувати ефективність уроку та урізноманітнювати форми організації навчально-виховного процесу; практикувати лекційні і семінарські заняття в старших класах тощо.

Педагогічна креативність може розглядатися за допомогою таких критеріїв, як швидкість (продуктивність) і гнучкість думки, оригінальність, допитливість, здатність до генерування ідей, які відрізняються від загальноприйнятих, до парадоксальних, несподіваних рішень (для вчителя – пошук нових форм, методів, засобів навчальної та виховної діяльності); відчуття витонченості ідеї; здатність дивуватися; відкритість та інтерес до всього нового; здатність приймати рішення у ситуаціях невизначеності, не лякатися власних висновків і доводити їх до кінця, ризикуючи особистим успіхом та репутацією; яскрава образна мова, вміння "запалити" учня своєю розповіддю; вибірковість до пізнання нового; пошуково-перетворюючий стиль мислення; творча фантазія, розвинене уявлення; проблемне бачення ситуації, здатність "порушувати спокій"; вміння глибоко занурюватися у привабливу діяльність; прагнення до винаходів, творчості; інтерес до загадок, парадоксів, імпровізації; можливість самостійно обирати рішення; здатність швидко переключати увагу.

Здатність формувати та реалізувати творчу стратегію педагогічної діяльності: стійка потреба у систематичному збагаченні досвіду; здатність до самостійного формування глибоких і систематичних знань у процесі вирішення ключових навчальних та виховних проблем; вміння розробляти гнучку стратегію творчої педагогічної діяльності на основі визначення мети й побудови відповідної до неї програми; здатність мобілізувати власний досвід, або швидко набувати додаткової компетентності з метою розв'язання важливої та складної педагогічної проблеми; почуття відповідальності у виконанні творчих професійних завдань; почуття задоволення від збагачення досвіду педагогічної

діяльності і водночас – творчого невдоволення рівнем досягнень, як умова подальшого зростання професійної компетентності.

Оцінно-результативний компонент професійної компетентності. Формування професійної компетентності здійснюється протягом певного часу, отже, цей процес можна спостерігати, діагностувати й аналізувати. Критеріями є провідні елементи у структурі компетентності, розвиток яких слугує показником удосконалення як окремих компонентів, так і досліджуваного утворення загалом. Кожен критерій має низку показників, які характеризують найсуттєвіші і найнеобхідніші прояви діагностованої якості [1, с. 45].

Виокремлено основні компоненти педагогічної обдарованості та здібностей, рівень розвитку яких вищий за середній; педагогічну креативність, тобто здатність учителя до педагогічної творчості, педагогічне покликання, як спрямованість особистості до виконання педагогічної діяльності, інтелектуальні здібності, як необхідний чинник, що сприяє засвоєнню та трансформації знань у визначеній науковій сфері. Крім того, виділено ознаки, які характеризують основні компоненти педагогічної обдарованості.

Зокрема, педагогічні здібності поділяються на такі групи, як науково-пізнавальні, дослідницькі, організаційні, комунікативні, перцептивні, соціальні. Кожна із цих груп характеризується низкою параметрів.

Науково-пізнавальні здібності: прагнення до пізнання; спостережливість; зацікавленість певного галузю знань; здатність до їх застосування у практичній діяльності; мобільність; здатність до самоаналізу; схильність до експериментаторства тощо.

Дослідницькі здібності: аналітичність (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне); здатність слідувати визначеним орієнтирам здатність і бажання здійснювати пошукову діяльність; здатність самостійно чудувати основу своїх дій.

Організаційні здібності: забезпечувати належний рівень навчально-виховного процесу і власну діяльність; прагнення аналізувати і оцінювати шкільні правила, діяльність педагогів; вміння формулювати пріоритетні цілі діяльності; передбачати хід подій; об'єднувати дітей, розподіляти між ними обов'язки; вести роботу одночасно з навчальною групою і кожним учнем; аналізувати результати діяльності, підводити підсумки, робити висновки.

Комунікативні здібності: здатність виявляти більший інтерес до процесу, ніж до результату діяльності; здатність установлювати партнерські стосунки з учнями, їх батьками, колегами, керівниками навчальних закладів; комунікативність тощо.

Перцептивні здібності: відчувати спектр переживань, стан дитини, її причетність чи непричетність до тих чи інших подій за незначними ознаками; знаходити в діях та інших проявах учня ознаки, що відрізняють його від інших; бачити головне в особистості дитини, правильно визначати її ставлення до соціальних цінностей, протистояти стереотипам у сприйнятті; здатність сприймати й адекватно інтерпретувати інформацію про дитину, отриману під час спільної діяльності; глибоко проникати в особистісну сутність інших людей; встановлювати їхню індивідуальну сво-

єрідність; визначати внутрішній світ, спрямованість і можливі майбутні дії учня на основі швидкої оцінки його зовнішніх характеристик і манер поведінки; передбачати, до якого типу особистості і темпераменту належить дитина.

Соціальні здібності: здійснювати емоційно-вольовий вплив на оточуючих; здатність до зовнішнього вираження своїх думок, знань, почуттів і переконань за допомогою мовленнєвих засобів, міміки й пантоміміки; володіти своїм станом, поведінкою у різноманітних ситуаціях; вміння контролювати свій емоційний стан та регулювати міжособистісні стосунки учнів; визначати місце і роль кожного учня у колективній діяльності; самостійно приймати рішення; вміння адекватно сприймати і розуміти психологію дитини, виявляти особливості психіки; проникати у духовний світ вихованців, об'єктивно оцінювати їх емоційний стан; відчувати настрої, переживання окремих учнів, емпатійність тощо.

Здатність до теоретичного осмислення педагогічної дійсності: визначати зміст, основу, ідею навчального матеріалу чи педагогічного феномена; встановлювати зв'язки між різними змістами, виявляти неявні мотиви, що зумовили виникнення тієї чи іншої педагогічної концепції; здійснювати порівняльний і феноменологічний аналіз педагогічних явищ, парадигм, систем, принципів, змістів, умов, засобів виховання і навчання; володіти проблемним баченням педагогічної ситуації; розпізнавати педагогічні теорії і системи на предмет їхньої відповідності гуманістичній парадигмі; визначати явні і приховані джерела зародження педагогічного задуму; різнобічно аналізувати й оцінювати педагогічний задум; моделювати умови виховання творчої особистості; створювати та застосовувати засоби педагогічного супроводу особистості учня у процесі її самореалізації, моральної самоактуалізації, самовизначення тощо. Оцінка професійної компетентності має включати три основні етапи [3, с. 148]:

– на вході, тобто оцінка того допрофесійного (та професійного) досвіду (котрий в основному складається з ключових компетентностей), з яким студент починає оволодівати новою інформацією;

– у процесі, тобто моніторинг індикаторів зростання компетентності в ході виконання майбутніми фахівцями поточних завдань;

– на виході, тобто за результатами опанування освітньою професійною програмою повністю.

Результати дослідження. Дослідження компонентів професійної компетентності майбутніх учителів світової літератури було необхідним з метою адекватного управління її розвитком у процесі професійної підготовки педагогів-словесників.

Висновки. Отже, у процесі аналізу компонентів професійної компетентності майбутніх учителів світової літератури нами було виокремлено чотири основних, зокрема концептуально-цільовий, операційно-процесуальний, особистісно-креативний та оцінно-результативний. З урахуванням цього професійна підготовка майбутніх учителів світової літератури набуває таких рис, як цілеспрямованість, ефективність та усвідомленість.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Ломакина О. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя иностранных языков: дис. ... канд.пед.наук: 13.00.08 / О. Ломакина. – Волгоград, 1998. – 255 с.
Lomakin A. Formirovanie professional'noj kompetentnosti budushhego uchitelja inostrannyh jazykov [Formation of professional competence of future teachers of foreign languages]: dis. ... kand.ped.nauk: 13.00.08 / O. Lomakina. – Volgograd, 1998. – 255 p.
2. Наукові основи методики літератури. Навчально-методичний посібник / за ред. д. пед. н., проф., члена-кореспондента АПН України Н. Волошиної. – К.: Ленвіт, 2002. – 344 с.
Naukovi osnovy metodyky literaturi [Scientific bases of Methods of Literature]. Ed.-method.script / ed. d. ped. sc., prof., a correspondent-member of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine N. Voloshina. – K.: Lenvit, 2002. – 344 p.
3. Шамова Т., Третьяков П., Капустин Н. Управление образовательными системами: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. Т. Шамовой. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 320 с.
Shamova T., Tretyakov P., Kapustin N. Upravlenie obrazovatel'nymi sistemami [Management of educational systems]: ed. guideline for students of high school / Ed. T. Shamova. – M.: Publishing house center VLADOS, 2002. – 320 p.

Galushko M. Components of the professional competence of future Literature teachers

Abstract. The article presents an analysis of the components of professional competence of future Literature teachers. Four major of them were defined: conceptual-aiming, operational-procedural, personal-creative and evaluative-effective.

Keywords: *methods of teaching literature, education, management, professional competence, component*

Галушко М. Компоненты профессиональной компетентности будущих учителей зарубежной литературы

Аннотация. В статье предлагается анализ компонентов профессиональной компетентности будущих учителей мировой литературы. Проанализировав особенности ее формирования выделены четыре основных, в частности концептуально-целевой, операционно-процессуальный, личностно-креативный и оценочно-результативный компоненты.

Ключевые слова: *методика преподавания литературы, педагогика, управление, профессиональная компетентность, компонент*